

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

บรรลุด้วยการปฏิบัติ

เพราะขาดความเอาใจใส่ จิตใจไม่ได้อยู่กับธรรมกับวินัยพอให้มีความหนักแน่น ในจิต ที่จะให้เกิดความสนใจจดจ่อ ก็ดูเหมือนสวดพอเป็นพิธีไปอย่างนั้น แต่เราไม่ได้ ยกโทษเราพูดตามความจริง เราได้ยินด้วยหูของเรา เรานั่งฟังปาฏิโมกข์อยู่ด้วยทำไม เราจะไม่รู้ ก็เราสวดปาฏิโมกข์ได้ด้วยนี้ไม่ใช่สวดไม่ได้ สวดดีไม่ดีก็ต้องรู้ มีแต่มหาเปรียญทั้งนั้นสวด เวลาสวดไปไม่เป็นท่าไม่สมเป็นวัดใหญ่และอยู่ในกรุงเทพฯ เอาแต่ ความเร็วเข้าว่า เลยเหมือนนกขุนทอง ไม่ได้ศัพท์ได้แสงไม่ทราบที่อะไรสวดอย่างไรพาด กันไปอย่างนี้ก็มี แล้วผมเกี่ยวข้ออยู่หลายวัดนี้ในกรุงเทพฯ ไปพักวัดไหนก็ต้องได้ฟัง ปาฏิโมกข์วัดนั้น ๆ เช่น วัดเทพฯ สวดดี วัดเทพศิรินทร์สวดดี วัด... นี้เป็นรองลงไป รองอยู่มาก นี้เราพูดถึงวัดใหญ่ ๆ

เราไปอยู่ที่ไหนเราสังเกตทั้งนั้น มันอดไม่ได้ที่ไม่สังเกต มันหากสังเกตอยู่ชั้น แหละ ตามความรู้สึกของเจ้าของเองมันชอบสังเกต สังเกตหาเหตุหาผลเพื่อเป็นอรรถ เป็นธรรมนั่นเอง ไม่ใช่สังเกตเพื่อจะยกโทษยกกรรมมองใคร ๆ ในแง่ร้ายอย่างนั้นเรา ไม่มี มองเพื่อหาความสัตย์ความจริง มันเป็นแต่ความจริงทั้งนั้น เช่น การสวดปาฏิ โมกข์ก็เป็นความจริงเหมือนกัน อะเป็นอะ อิเป็นอิ อีเป็นอี ครุ ลหุ หนักเบา อักษรนั้น ๆ สระตัวนั้นออกมาจากฐานกรณ์ใด

พวกมหาเปรียญรู้ได้ดีนี้ เพราะอันนี้เป็นหลักของบาลีที่จะสอบเป็นเปรียญด้วย ต้องรู้สัทธินิต โฆสะ อโฆสะ ครุ ลหุ ทีฆะ รัสสะ พวกมหาเปรียญรู้ดี ฉะนั้นเมื่อผ่าน ประโยคนี้อไปแล้วแม้จะไม่ฝึกกับใครก็รู้ เพราะครูได้สอนอักขระฐานกรณ์ตั้งแต่เรียน บาลีอยู่แล้ว นอกจากไม่สนใจเท่านั้นเอง จะว่าไม่รู้พูดไม่ได้ ลงเป็นมหาเปรียญไม่รู้สิ่ง เหล่านี้เป็นไปไม่ได้ว่างั้นเลย เพราะนี้เป็นหลักสูตรของความเป็นมหาเปรียญ เป็นหลัก สูตรฝ่ายบาลี ก่อนจะไปแปลธรรมบทต้องผ่านบาลีเหล่านี้เสียก่อน สนธิสมาสเหล่านี้ ต้องคล่องตัว ศัพท์ไหนเป็นสนธิ ศัพท์ไหนเป็นสมาส เป็นตัดติด อาขยาด นามกิตต์ รุ้หมด ดีไม่ดียังรู้ไปจนกระทั่งธาตุ วิภัติ ปัจจย จะมาว่าอะไรแต่อักขระฐานกรณ์ที่ เรียนเพื่อสวดปาฏิโมกข์เท่านั้น

เราจึงไม่ประสงค์หมู่เพื่อนที่มาอยู่ด้วยนี้ เกี่ยวกับการสวดปาฏิโมกข์อันเป็นกิจ สงฆ์อย่างเต็มที่ไม่ดี นี้เป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่ง กิจสงฆ์ทั้งหมดที่จะเป็นความเรียบร้อยลงได้ในสังฆกรรมประเภทนี้ต้องผู้สวดเป็นสำคัญ สวดปาฏิโมกข์ สวดไม่ถูกก็ไม่

สมบูรณ์ สงฆ์ไว้วางใจให้ผู้นั้นทำหน้าที่เพื่อสงฆ์ทั้งวัด จึงต้องทำหน้าที่ให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยให้ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้เองจึงต้องเตือนเสมอ ก่อนที่ใครจะสวดต้องได้ฝึกซ้อมให้เป็นที่แน่ใจก่อน

ในระยะขั้นเริ่มแรกแห่งการสวดนี้ถึงจะไม่รวดเร็วอะไรก็ตาม เราไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าการสวดให้ถูกต้องตามอักขระฐานกรณ์ เมื่อจำได้แม่นยำ สวดได้ถูกต้องในเบื้องต้นแม้จะสวดเข้าไปบ้างแต่เมื่อความเคยชินมีแล้วก็รวดเร็วไปเอง ไม่ใช่เร็วแบบไม่ได้ถ้อยได้ความ เร็วตกตามบทตามบาท ที่ไหนที่มีรัสสะมาก ๆ ก็เร็ว ที่มีทีฆะมาก ๆ ก็เข้าไปเอง ตามจังหวะของการสวดที่มีเสียงสั้นเสียงยาว เคยชินแล้วเป็นไปเอง ความเร็วก็เร็วไปเอง เร็วไปตามหลักแห่งความถูกต้อง ไม่ใช่รวดเร็วไปด้วยสักแต่ว่าอย่างนั้นไม่นับเข้าในกฎเกณฑ์นี้ สวดมนต์สวดอะไรก็ตาม ดูสูตรไหนดูให้ถูกต้องแม่นยำอย่าให้คลาดเคลื่อน อย่าถือว่าไม่สำคัญ ศาสนาสำคัญทั้งพระสูตรทั้งพระวินัยทั้งปรมัตถ์ สำคัญหมด สูตรต่าง ๆ ออกมาจากจำพวกไหน จำพวกพระสูตรหรือพระวินัยหรือพระปรมัตถ์ ก็ให้ถูกต้องตามนั้น อย่าทำมักง่ายไม่ดี

ศาสนาออกมาจากท่านผู้มีความเพียรมาก ท่านผู้มีความอดทนมาก ท่านผู้มีความเฉลียวฉลาดมาก ท่านผู้มีความสามารถมาก ทุกสิ่งขึ้นชื่อว่าเป็นความดีแล้วออกมาจากพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นจอมศาสดาของโลก เพราะฉะนั้นศาสนธรรมที่ประกาศออกมา จึงเป็นสิ่งที่ถูกต้องแม่นยำควรแก่การเคารพนับถือและปฏิบัติตามทุกแห่งทุกมุมไป ไม่มีแง่ใดไม่สำคัญ เพราะเป็นแง่ที่จะทำให้คนดีทั้งนั้น เป็นแง่ที่จะระงับดับพิษภัยภายในจิตใจซึ่งกิเลสสร้างขึ้นมาให้ค่อยหมดไป ๆ เหมือนกับน้ำที่สะอาดชำระล้างสถานที่หรือสิ่งที่สกปรกปรกรู้งรัง ให้ปราศจากสิ่งสกปรกนั้นกลายเป็นของสะอาดสถานที่สะอาดขึ้นมา

จิตใจของเราเป็นเหมือนกับพื้นที่หรือวัดอุณหหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่สกปรกมาตั้งแต่ดั้งเดิมแต่กาลไหน ๆ จนเจ้าตัวก็ไม่สามารถทราบได้ว่าจิตของตัวเองนั้นเป็นอย่างไร และคลุกเคล้ากับสิ่งใด และการคลุกเคล้านั้นคลุกเคล้ากันมาตั้งแต่เมื่อไร ถ้าเป็นสิ่งที่ฝังจมเหมือนลูกศรก็เรียกว่าฝังจนจมมิด สิ่งสกปรกนั้นนะฝังจิตใจจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่สามารถทราบได้โดยธรรมดาสามัญ ที่จะค้นคว้าพินิจพิจารณาให้ทราบ แต่จะทราบได้ทางเดียวคือการปฏิบัติจิตตภาวนา ดังพระพุทธเจ้าได้ทรงดำเนินมาแล้ว

พระพุทธเจ้าทรงทราบความจริง และชะล้างสิ่งที่สกปรกโสภมทั้งหลายอยู่ภายในพระทัยออกได้ด้วยธรรม ซึ่งเป็นเหมือนกับน้ำที่สะอาด ศาสนาปรากฏออกมาให้โลกได้เห็นได้ทราบไหว้บูชา เพราะการค้นคว้าหรือภาคปฏิบัติทางด้านจิตตภาวนาของพระพุทธเจ้า รองลำดับมาก็ดำเนินแบบเดียวกัน แม้พระองค์เองเป็นผู้ประทานพระโอวาท

ให้แก่บรรดาสาวกตั้งแต่ชั้นเริ่มแรกที่ได้ประกาศธรรมแก่สาวก มีเบญจวัคคีย์เป็นต้น ก็ทรงแสดงวิธีการปฏิบัติและการปฏิบัติ เพื่อกำจัดสิ่งสกปรกรกรุงรังทั้งหลายซึ่งฝังจมอยู่ภายในจิตใจนั้นแก่สาวก

ในขณะที่บรรดาสาวกฟังก็ฟังเพื่อรู้จริงเห็นจริง ฟังด้วยความใคร่ครวญพิณิจพิจารณา เพราะเป็นผู้มีภูมิสูงอยู่แล้ว พวกอุคฆฏัตถุญ เช่น พวกเบญจวัคคีย์เป็นพวกอุคฆฏัตถุญ ที่พร้อมแล้วจะรู้ซึ่งธรรมทั้งหลายอย่างรวดเร็ว ด้วยสติปัญญาที่ใคร่ครวญไปตามในขณะนั้น เนื่องจากความสงบทางด้านจิตใจนี้ ท่านเหล่านี้ได้บำเพ็ญมาเต็มสติกำลังความสามารถ จนถึงกับบางรายอาจคิดว่าตนได้ถึงขั้นศักดิ์สิทธิ์วิเศษแล้วก็ได้ นี้เพราะความสงบเยือกเย็นของใจ ไม่มีเกี่ยวกับโลกภายนอกแต่อย่างใด และโลกภายนอกก็ไม่เข้ามาประสับประสาน เป็นจิตที่มีความสงบแนบแน่น เป็นแต่เพียงว่ากิเลสส่วนละเอียดที่ฝังจมอยู่ภายในนั้น ท่านเหล่านี้ไม่อาจทราบได้

เพราะฉะนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมให้ฟังในอริยสัจ ๔ ซึ่งประกาศในวงแห่งธรรมจักร ท่านเหล่านี้จึงได้ดวงตาเห็นธรรมขึ้นมา คือรู้ตามความจริงแห่งสภาวะธรรม ทั้งที่มีอยู่กับตัวเองและทั่ว ๆ ไป ดังพระอัญญาโกณฑัญญะท่านอุทานขึ้นมาในขณะนั้น เพราะการถึงความจริงในขั้นเริ่มแรกว่า ยงกิญจิ สมุทฺธมฺมํ สพฺพหนุตฺตํ นิโรธมฺมํ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นสิ่งนั้นต้องดับ เป็นสิ่งที่ซึ่งถึงใจพระอัญญาโกณฑัญญะ ในขณะที่แสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรจบลงพระองค์ก็ทรงเปล่งอุทานขึ้นว่า อญฺญาสิ วต โภ โกณฑฺลฺโย อญฺญาสิ วต โภ โกณฑฺลฺโย พระอัญญาโกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ๆ อญฺญาโกณฑฺลฺโยเตว นามํ อโหสิตี นามนั้นจึงได้เป็นนามพระอัญญาโกณฑัญญะสืบต่อมา นี่ต้องอาศัยทั้งการฟังซึ่งก็เป็นภาคปฏิบัติอยู่ในตัวด้วย ทั้งการปฏิบัติโดยลำพังตนเองด้วย เพราะพระองค์ทรงสอนอย่างนั้น

เนื่องจากพระองค์ก็ทรงปฏิบัติดำเนินเต็มพระสติกำลังความสามารถขนาดชั้นสลบไสล ด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรม จึงได้ทรงรู้แจ้งแทงตลอดในญะธรรมทั้งหลาย เมื่อนำมาสั่งสอนบรรดาสาวกทั้งหลายก็ต้องสอนโดยวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงดำเนินมา มีภาคปฏิบัติเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าก็ดี สาวกทั้งหลายก็ดี ที่ได้รู้จริงเห็นจริงในธรรมที่เรียกว่าบรรลุธรรม ท่านบรรลุด้วยภาคปฏิบัติทั้งนั้น ไม่ได้บรรลุด้วยภาคศึกษาเล่าเรียนธรรมดาเหมือนอย่างในโลก ๆ เรียนกันทั้งธรรมะและวิชาภายนอกวิชาทางโลก ฟังก็ฟังเป็นภาคปฏิบัติ ไตร่ตรองตามหลักความจริงที่พระองค์ทรงสั่งสอน เวลาปฏิบัติก็ปฏิบัติตามหลักความจริงที่พระองค์สอนแล้วเหมือนกัน เพราะฉะนั้นผลจึงปรากฏเป็นที่พึงใจขึ้นมาโดยลำดับ ๆ

ในเบื้องต้นได้กล่าวถึงจิตที่เต็มไปด้วยสิ่งสกปรกโสภณทั้งหลาย ที่ไม่ได้ชำระล้าง ออกเลย จิตทั้งดวงจึงมองเห็นแต่ความสกปรกมืดดำไปหมด จนไม่อาจจะทราบได้ว่า จิตเป็นอย่างไร เพราะมีแต่สิ่งที่หุ้มห่อปิดบังความจริงคือจิตนั้นไว้อย่างมิดชิด จนไม่สามารถมองเห็นได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องปฏิบัติ การปฏิบัติก็เหมือนการชำระล้างสิ่งที่ สกปรกซึ่งเต็มอยู่ภายในจิตใจนั้นไปโดยลำดับ ตั้งแต่ภาคศีลขึ้นไป สมาธิ สมาธิเป็น สำคัญ คือสมาธินี้เข้าถึงตัวจิต ออกจากนั้นก็ก้าวถึงขั้นปัญญา

สมาธินี้เป็นอุบายวิธีระล่อมจิตหรือระล่อมกิเลสให้เข้าสู่จตุรรวม เมื่อกิเลสเข้าสู่ จตุรรวมไม่ชานไปทุกแห่งทุกหนตามรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ แล้ว กิเลสก็ ไม่กวน กลายเป็นความสงบเย็นใจขึ้นมา จากนั้นปัญญาก็ชำระล้างโดยลำดับ พิจารณา แ่งต่าง ๆ แห่งความติดข้องของใจ ใจหนักไปในอารมณ์ใด หนักไปในรูป รูปประเภท ไต รูปหญิงหรือรูปชายหรือรูปพัสดุด่าง ๆ ซึ่งมีหลายประเภทเต็มอยู่ในรูป จิตมีความ หนักแน่นติดพันในรูปใดมากกว่ากัน นั้นละปัญญาจะได้พิจารณาหรือจับสิ่งนั้นเข้ามา เป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณาโดยทางสติปัญญา

เช่น ดิตรูป เห็นว่ารูปสวยรูปงามจนถึงกับมายั่วยวนกิเลสซึ่งฝังจมอยู่ในจิต นี้ให้พุ่งตัวขึ้นมา กลายเป็นความรักความกำหนัดยินดีและทำใจให้ชุ่นมัวด้วย ให้อุ่นวาย ส่ายสั่นตั้งตัวไม่ติดหรือตั้งตัวไม่ได้บ้าง เนื่องจากอำนาจแห่งสิ่งภายนอกกับความ สำคัญมั่นหมายภายในจิตใจก่อตัว ทั้งสองอย่างนี้บวกกันเข้าแล้วมารวมอยู่ที่จิตใจ กลายเป็นความกระวนกระวายขึ้นมา เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ปัญญาพิจารณาถึงรูป นั้นว่า เป็นเพราะเหตุใดจึงต้องไปติดไปพัน แต่ก่อนที่ยังไม่เห็นก็ยังไม่รักไม่ชอบใจ หลังจากการได้พบได้เห็นแล้วเข้ามามีแต่ความมุ่นวายส่ายสั่น อารมณ์อันนั้นมาติดอยู่ กับจิตกับใจตลอดเวลาเป็นเพราะเหตุไร นั้นอุบายวิธีการพิจารณาทางด้านปัญญา

นำรูปนั้นกำหนดรูปนั้นมาแยกแยะดูให้เห็นสิ่งที่น่าติดน่าข้อง สิ่งที่น่ารักใคร่ ชอบใจนั้นมีอยู่ที่ไหนกันแน่ ทีแรกจิตจะเหมาเอาหมดทั้งตัว หมดทั้งตัวนี้ดูให้เห็นตั้ง แต่ผมลงไปโดยลำดับ ๆ ถึงผิวหนัง เข้าไปหนังภายใน เข้าไปถึงเนื้อถึงเอ็นถึงกระดูก ถึงภายใน อาหารใหม่ อาหารเก่า พิจารณาเข้าไปจนตลอดทั่วถึงด้วยปัญญาหลายตล บทบทวน กำหนดให้แตกลงไป หรือกำหนดให้พุ่งตัวขึ้นในขณะที่ตายแล้ว แม้ยังไม่ ตายก็เต็มไปด้วยของปฏิภูลอยอยู่แล้ว ความที่ว่าสวยว่างามนั้นเป็นเรื่องของกิเลสตัว จอมปลอม มาหลอกลวงจิตให้หลงสิ่งนั้น ซึ่งไม่เป็นของสวยของงามว่าเป็นของสวยของ งาม แล้วให้เกิดความชอบใจกำหนัดยินดี นี่คือสิ่งจอมปลอมทั้งหลายเป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้นปัญญาจึงต้องแก้ไปตามสภาพแห่งความจอมปลอม มั่นนิยอย่างไร ก็แก้ความจอมปลอมของกิเลสนั้นให้ตกไป เช่นว่างาม งามที่ไหนค้นหา นี่คือความ

จริง คำว่างามไม่ใช่ความจริง คำว่าสวยไม่ใช่ความจริง คำว่าน่ารักใคร่ชอบใจน่าติดพันไม่ใช่ความจริง เป็นความจอมปลอมของกลมายากิเลสต่างหาก ส่วนธรรมคือความจริงแล้วกำหนดแก่กันได้ในขณะที่นั้นทันทีว่า มันสวยมันงามที่ไหน มีผิวหนังบาง ๆ เท่านั้นฉาบทาไว้ในบุคคลคนหนึ่งทั้งหญิงทั้งชาย ไม่ได้หนาเท่ากระดาดเลยที่หลอกตาคนโง่ พวกเราโง่ให้เห็นว่าเป็นของสวยของงามไปตามกิเลสตัวหลอกลวง พิจารณาเข้าไปในเข้าไปลึกเข้าไปเท่าไร ยิ่งเต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกทั้งนั้น นี่คือความจริง กิเลสที่มันเสกสรรว่าสวยงามนั้นตรงไหนไม่มี มันหลอก นี่ให้ดูอย่างนี้เรียกว่าปัญญา

เราเคยเชื่อกิเลสเชื่อมานานแล้ว ได้รับความทุกข์ความทรมานเพราะกิเลสบีบคั้นจิตใจ กิเลสมันหลายประเภท กิเลสที่หลอกให้สำคัญว่าสวยว่างามก็มี หลอกให้มีความรักใคร่ยินดีก็มี หลอกให้เกิดเป็นอารมณ์สำคัญมันหมายจนกลายเป็นธรรมารมณ์แล้วเป็นไฟระคะตัมหาสุ่มอยู่ในจิตใจตลอดเวลาที่มี กิเลสมีได้หลายประเภท หลอกได้หลายอย่าง ทั้งเหตุทั้งผลเป็นความรุ่มร้อนทั้งนั้น เป็นความจอมปลอมทั้งนั้น เพราะฉะนั้นจึงต้องเอาธรรมซึ่งเป็นของจริงนี้เข้าไปแก้กัน เช่นว่าความสวยงาม สวยงามที่ตรงไหนดูให้ดี ดูให้ดูตามความจริงซึ่งเป็นหลักธรรม อย่าดูให้ป็นเกลียวกับความจริงจะเป็นเรื่องของกิเลสซึ่งเป็นข้าศึกต่อธรรม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นข้าศึกต่อเราด้วย

แยกแยะดูหมดตั้งแต่ผิวหนังเข้าไป ดูให้ตลอดทั่วถึงทั้งภายในภายนอกหลายตลบทบทวนด้วยสติด้วยปัญญาเอาให้แหลกละเอียด ดูแล้วดูเล่า ช้ำแล้วช้ำเล่า คั่นแล้วคั่นเล่า ดูที่ไหนไปที่ไหนมันก็เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกอยู่ในร่างกายของเรา ทุกสัต์ทุกส่วน ทุกอวัยวะ ทุกชิ้นทุกอัน หาความสวยงามหาความเป็นสัตว์เป็นบุคคลที่น่ารักใคร่ชอบใจที่ไหนไม่มี มีแต่ลมแต่แล้งที่มาหลอกเฉย ๆ ความจริงแท้ ๆ ไม่มี นี่ยังไม่ตายก็เป็นอย่างนี้ นี่เป็นขั้นหนึ่ง

อ้าว กำหนดเวลามันตายลงไปเป็นยังไง หรือเฒ่าแก่ชราลงไปแล้วเป็นยังไง กำหนดถึงขั้นตาย อ้าว ตายแล้วเป็นยังไง ถึงขั้นหนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็เถอะ ตายลงไปแล้ว เป็นของเน่าของเหม็น ยิ่งเพิ่มความเป็นปฏิกูลมากขึ้น ไม่มีความปลอดภัยใดเท่าคนตายแล้ว ที่กำลังเน่าพองตัวและแตกกระจายให้เห็นอยู่ในขณะนั้นเลย นี่เป็นของปฏิกูลเต็มส่วน นี่ถือเป็นธรรมเต็มส่วน สำหรับแก้เรื่องความสวยงามได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ พิจารณาให้เห็นอย่างนั้นตามหลักของปัญญา ซึ่งเป็นธรรมารู้อเครื่องฟาดฟันนั้นแหลกความสำคัญมันหมายทั้งหลายอันเป็นกลมายา หรือเป็นเรื่องของกิเลสให้เห็นเหตุเห็นผลอย่างชัดเจนแล้ว ทำไมจิตจะไม่ถอนตัวออกมาจากความสำคัญมันหมายอันเป็นเครื่องหลอกลวงนั้นล่ะ ต้องถอนตัวออกมาแน่นอน นี้อุบายปัญญา

ถ้าพูดถึงเรื่องเสียงก็เป็นลมปากเท่านั้น เสียงดีเสียงชั่วผ่านหูเราทราบ ถ้าเราไม่ไปตั้งความสำคัญมันหมายในเสียงนั้น เสียงนั้นก็ไม่ได้อะไรกับลมที่โชยมาโชยไปผ่านหูเราเท่านั้น เขาตำหนิเราว่าไม่ดีหรือเขาชมว่าดี หรือได้ยินเสียงเพลงเพราะ ๆ ก็เพราะความหมายของใจไปสำคัญมันหมายอย่างนั้น ๆ วาดภาพไปตามแล้วก็ทำให้เคลิบเคลิ้มหลงใหลไปตาม นี่เป็นเพลงของกิเลสประเภทหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นจากใจ โดยอาศัยเสียงเพลงเป็นต้นนั้นเป็นสาเหตุ ใจก็วาดภาพแล้วเคลิบเคลิ้มไปตาม นี่ก็คือความลุ่มหลงกลมายาของกิเลสทั้งสิ้น เพราะความจริงแล้วก็คือลม เหมือนลมพัดใบไม้ธรรมดาตัวเอง ถ้าเราไม่ไปตั้งความสำคัญมันหมายเป็นเครื่องหลอกตนขึ้นมา เกิดขึ้นมันก็ดับไป ๆ

แต่การพิจารณานั้นไม่จำเป็นต้องพิจารณาทั้งรูป ทั้งเสียง ทั้งกลิ่น ทั้งรส เครื่องสัมผัสถูกต้องต่าง ๆ ไปโดยสิ้นเชิง ขอแต่ให้เป็นทีถนัดใจ เหมาะกับจริตนิสัย จิตใจดูดีเต็ม ควรจะพิจารณาอาการใดหรือสิ่งใดในอายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสเหล่านั้น เราพิจารณานั้นเป็นหลักเป็นเกณฑ์ ก็สามารถรู้แจ้งแทงตลอดทั่วถึงไปหมดในบรรดาสัญญาณอกที่มาจากใจของเราดวงเดี๋ยวนี้ และนอกจากนั้นก็ย้อนเข้ามาพิจารณาตัวเองเป็นข้อเทียบเคียงกันกับสิ่งภายนอกมีรูปเป็นต้น

อ้าว รูปนั้นเป็นอย่างนั้นรูปนี้เป็นอย่างไร รูปนี้ก็เหมือนกันร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่มีสิ่งใดผิดกันเลย ทุกอาการทุกส่วนของร่างกายนี้ไม่ว่าข้างในข้างนอก เต็มไปด้วยของปฏิภูลโสโครกเหมือนกันกับภายนอกที่เราพิจารณาผ่านไปแล้วนั้น เทียบกันได้ทุกสัดส่วน ถ้าเป็นกระเป๋ยดก็ทุกกระเป๋ยด ทุกอนุกระเป๋ยด ไม่มีอะไรผิดแปลกแตกต่างกันไปเลยพอจะให้เกิดความสงสัย ยึดมั่นถือมั่นในส่วนร่างกายว่าเป็นเราเป็นของเรา เป็นสิ่งที่น่ารักน่าสวณ เป็นเรื่องของการสร้างฐานให้กิเลสมีความแน่นหนามั่นคงยิ่งขึ้นแล้วทบทวนจิตใจของเราให้ได้รับความทุกข์ไม่มีประมาณ นี่คือการพิจารณา

การพิจารณาดังที่กล่าวมาโดยย่อ ๆ นี้ นี้แลคืออุบายของปัญญา การพิจารณาชะล้างจิตใจที่เกี่ยวข้องพัวพันที่ตรงไหน ตัดออกมาด้วยการพิจารณาทวนกระแสของกิเลส กิเลสไปตามกระแสของมัน เราทวนกระแสของกิเลส การไปตามกระแสของกิเลสนั้นเป็นเรื่องหลอกเราทั้งหมด การทวนกระแสของกิเลสแก้กิเลส แก้แผ่ร้อนซึ่งกันและกัน ถ้าเราจะพูดแยกมาอย่างนี้ได้เป็นธรรม พิจารณาอย่างนั้น นี่คือการพิจารณา

เมื่อได้พิจารณาอยู่ไม่หยุดไม่ถอยตามโอกาสที่ควรพิจารณา และตามโอกาสที่ควรหยุดพักเพื่อความสงบใจในทางสมาธิอยู่โดยลำดับลำดับแล้ว สมาธิก็มีฐานอันดีคือความสงบเย็นใจ เพราะอำนาจแห่งความสงบของใจนี้ด้วย เพราะอำนาจแห่งสติปัญญาเป็นผู้หว่านล้อมพิจารณาคลี่คลายทุกสิ่งทุกอย่างให้จิตใจหายสงสัยแล้วไม่ไปข้องแวะ

กับสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นพอให้เกิดอารมณ์ด้วย จิตใจก็มีความสงบด้วย มีความมองอาจ
กล้าหาญ มีความสง่าผ่าเผย เพราะอำนาจของปัญญาเข้าสนับสนุนด้วย

พิจารณาไปอย่างนั้นเรื่อย ๆ ไม่ลดละ ถื่อนี่เป็นงานอย่างยิ่งสำหรับผู้ปฏิบัติ
เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ อย่าไปคาดไปคะเนไปเดาเรื่องมรรคผลนิพพาน ว่าอยู่ใน
สมัยนั้นในสมัยนี้ อยู่ในครั้งโน้นครั้งนี้ สถานที่โน้นที่นี่ ดังครั้งพุทธกาลท่านบรรลุอยู่
ในป่าในเขานั่นท่านดำเนินอย่างไร ท่านดำเนินดังที่อธิบายมาแล้วตั้งธรรมที่พระพุทธ
เจ้าประทานสอนไว้แล้วทุกวันนี้ ไม่มีอะไรเคลื่อนคลาดจากหลักความจริงพอที่จะ
ทำลายกิเลสไม่ได้ เป็นหลักธรรมที่สามารถกำจัดกิเลส หรือระหัดประหารกิเลสให้สิ้น
ไปจากใจได้ทุกบทรทุกบาทแห่งธรรมทั้งหลาย

สรุปความลงแล้วมีมัชฌิมาปฏิปทาเป็นต้น นี่แหละคือธรรมที่ทันสมัย ธรรมที่
เหมาะสมต่อการปราบปรามกิเลสทุกประเภทไม่เห็นอกจากรวมนี้ไปได้เลย กิเลสจะฉิบ
หายวายปวงไปหมดจากใจ กลายเป็นใจที่บริสุทธิ์ขึ้นมา ก็เพราะมัชฌิมาปฏิปทานั่นเป็น
ธรรมที่เหมาะสมนี้ นอกเหนือไปจากนี้ไม่ได้ และไม่มีกิเลสตัวใดจะนอกเหนือไปกว่า
ธรรมคือมัชฌิมานี้ ครั้งพุทธกาลท่านก็แก้กิเลสด้วยมัชฌิมาธรรมนี้ ไม่ว่าพระองค์ใด
พระพุทธเจ้า พระสาวก กิเลสก็มีประเภทเดียวกัน รากะต้นหาหรือความโลภความโกรธ
ความหลงมีเหมือนกัน กิเลสประเภทเดียวกันอยู่ที่ใจอันเดียวกัน

การพิจารณาก็ต้องอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องพิจารณา อาศัยธรรมอาวุธมีปัญญา
เป็นต้น เป็นเครื่องฟาดฟันหั่นแหลกกันลงไปเหมือนกับครั้งพุทธกาล กิเลสก็ยอมหลุด
ลอยไปเช่นเดียวกับครั้งนั้น เพราะฉะนั้นจึงไม่สงสัยว่ากิเลสจะหลุดลอยไปเพราะสถาน
ที่กาลเวลาใด จะหลุดลอยไปจาก สถานที่ที่ก็หมายถึงใจดวงนี้ เวลาที่หมายถึงขณะที่สติ
ปัญญาเต็มภูมิแล้วก็ตัดขาดจากกันได้ที่จิตใจ ให้เอาจริงเอาจัง

นักบวชเป็นผู้ที่อดทน ดังที่กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับเรื่องพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบรม
ศาสดา เป็นเจ้าของศาสนา ความสามารถก็คือพระพุทธเจ้า ที่นี่ย่นลงมาหาบรรดาสงฆ์
สาวกและมาถึงพวกเรา ความสามารถพระพุทธเจ้ามอบให้ใคร มอบให้พวกเรา ความ
เพียรมอบให้ใคร มอบให้พวกเรา วิริยะ ฉันทะ ความพอใจ พอใจอะไร เราพอใจกับ
มรรคผลนิพพานเราก็ต้องพอใจในความเพียรของเรา ฉันทะคือความพอใจในงานที่จะ
ดำเนินตนให้ถึงความพ้นทุกข์ตามที่เราได้มุ่งมั่นเอาไว้ วิริยะก็เพียรดำเนิน

เพราะฉะนั้นลูกศิษย์ตถาคตต้องเป็นผู้มีฉันทะ วิริยะ จิตตะความฝักใฝ่ใฝ่ดีกับ
งานของตนคืองานภาวนาไม่ลดละปล่อยวาง ไม่ว่าจะกาลสถานที่อิริยาบถใดให้กลมกลืน
ไปกับอิทธิบาททั้งสี่นี้ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา วิมังสาก็หมายถึงองค์ปัญญา
ล้วน ๆ แล้ว ให้มีความเกี่ยวพันกันกับธรรม ๔ บทนี้เสมอ ชื่อว่าเป็นผู้ก้าวเข้าสู่สงคราม

อันจะมีชัยชนะในวันเวลาหนึ่งแน่นอนและจะชนะไปเรื่อย ๆ ลูกศิษย์ตถาคตคือนักบวช ผู้ปฏิบัติไม่มีความเพียรใครจะมีได้ในโลกนี้ ไม่มีความอดความทนใครจะมีได้ในโลก

ศาสนาเป็นแก่นเป็นหลักใจของโลก เราเป็นผู้ปฏิบัติศาสนาโดยหน้าที่และความ มุ่งมั่นของเราอยู่แล้ว ทำไมจะอบรมธรรมทั้งหลายเหล่านั้นขึ้นที่ใจของตน พิตตนให้มี กำลังความสามารถในทางที่ดีโดยทางสติปัญญาศรัทธาความเพียรไม่ได้มีหรือ เราต้อง จริงต้องจ้งกับเรา กับเราก็เหมือนกับกิเลสนั่นเอง สู้ต้องสู้กันจริง ๆ อย่าทำเล่น ๆ เหลาะ ๆ แหละ ๆ ไม่ใช่ทางของพระพุทธเจ้าผู้พ้นทุกข์ ไม่ใช่ทางของสาวกที่ผ่านพ้น ทุกข์ไปแล้ว ต้องเป็นคนจริงจ้งทุกอย่างไม่ว่ากิจนอกการใน ทำอันใดให้มีความรู้สึก เจาะจงอยู่กับกิจการงานนั้น ๆ เป็นความจริงใจของผู้ปฏิบัติ เวลาก้าวเข้าสู่ความเพียร ทางด้านจิตใจโดยเฉพาะ จิตจะมีความจดจ่อต่อเนื่องกันไป เป็นความจริงเต็มเม็ดเต็ม หน่วยเช่นเดียวกับกิจภายนอก เพราะเราเคยฝึกหัดของเราอย่างนั้นอยู่แล้ว

ให้ทำกันอย่างนี้นักปฏิบัติถ้าอยากเห็นมรรคผลนิพพาน จะไม่มีขึ้นที่ใดนอก เหนือไปจากใจดวงที่ถูกกิเลสรุ่มล่อมอยู่เวลานี้ ซึ่งเราได้ประพฤติปฏิบัติกำจัดมันอยู่ทุก เวลา จนกระทั่งกำจัดกิเลสทุกประเภทให้หมดไปจากใจแล้ว เราไม่จำเป็นต้องถามหา นิพพานที่ไหน นั่นเป็นชื่อของนิพพาน คำว่ากิเลสก็เป็นชื่อของสิ่งมัวหมอง สิ่งมืดตื้อที่มี อยู่ภายในจิตใจ ปัญญาคือความเฉลียวฉลาดรอบคอบขบคิด เป็นเครื่องมืออันสำคัญ ที่จะฟาดฟันหักแหลกกับกิเลสซึ่งก็แหลมคมไม่น้อย แต่ยังไม่พ้นอำนาจของธรรม มีสติปัญญาศรัทธาความเพียรเป็นสำคัญไปได้ มีความหนักแน่นต่อการประพฤติปฏิบัติ อย่าลืมนะ

ถือหลักปัจจุบันธรรมปัจจุบันจิตอยู่เสมอ อย่าไปคาดไปเดาดีตอนาคตสถานที่ นั้นที่นี้ เป็นแหล่งแห่งกิเลสจะดับจะสูญเป็นแหล่งที่จะได้รับมรรคผลนิพพาน ไม่นอก เหนือไปจากใจนี้เลย กิเลสไม่เห็นมันคาดคะเนที่ไหน แต่ทำไมมันอยู่บนหัวใจของสัตว์ โลกได้ตลอดมา เวลาเราจะบำเพ็ญหรือประพฤติปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส ทำไมเราจะต้อง ไปหาสถานที่นั้นที่นี้ ไปหากาลหาเวลาให้กิเลสหัวเราะเยาะเอา คั่นลงไปตรงนั้น หนักก็ทราบหนัก ทุกข์ก็ทราบทุกข์ เพราะไม่ใช่คนตายต้องมีทุกข์เป็นธรรมดาเมื่อ ประกอบการงานทุกชิ้นไป

ไม่ว่างานทางโลกงานทางธรรม ขึ้นชื่อว่างานแล้วต้องมีความหนักเบาไปตาม เรื่องของมัน เราทราบกันแล้วเพราะเราเคยผ่านงานมานาน้อยแล้ว อย่าถือเป็น อุปสรรคว่าเป็นงานหนักบ้างเบาบ้างอะไร ให้ถือความที่จะหลุดพ้นจากการถอดถอน หนามคือกิเลสที่มันยอกหัวใจออกได้นี้เป็นที่พอใจ อันนี้เป็นหลักสำคัญของปฏิบัติ ให้มีใจหนักแน่น

สมาธิยังไม่เกิดก็เอาให้เกิด ทำไมจะเกิดไม่ได้ จิตมันดันไปไหนสติปัญญาตาม
 ต้อนมันมาได้ทั้งนั้น บังคับได้ สติปัญญาบังคับจิตไม่ได้ไม่มีอันใดที่จะบังคับได้ในโลกนี้
 สติปัญญามีอำนาจเหนือกิเลส มีอำนาจเหนือจิต จิตมีแต่ความรู้เฉย ๆ ไม่รู้ดีรู้ชั่วรู้
 หนายรู้ละเอียดรู้สึกตื่นหนาบาง ไม่รู้จักความคิดอ่านไตร่ตรอง มีแต่รู้ ๆ อย่างคนบ้า
 นั้นเราเห็นอยู่แล้วรู้เฉย ๆ อยากทำอะไรก็ทำไปตามความรู้ซึ่งมีกิเลสเป็นเครื่องผลักดัน
 ให้ทำ แต่สติปัญญาความรับผิดชอบไม่มีจึงเป็นคนประเภทนั้น เราเห็นอยู่ นั้นแหละคน
 ไม่มีสติเอา ที่ขาดไปหมดเลยคือสติก็ไม่มีปัญญาก็ไม่มี มีแต่ความรู้และกิเลสรุ่มล่อม
 เป็นเจ้าของจึงแสดงอาการที่น่าทุเรศให้เห็นในที่ต่าง ๆ ดังที่เคยผ่านมาและเห็นมาด้วย
 กันแล้ว นั่นคือคนไม่มีสติ ขาดเอาเสียจริง ๆ ขาดสติขาดปัญญา

เราไม่ใช่คนประเภทนั้น มีสติปัญญาอยู่ตามธรรมดาสามัญชนเรา เรียกว่าปกติ
 อันนี้เราจะสั่งสมสติปัญญาขึ้นให้เลยจากชั้นธรรมดา นี้ เพื่อจะแก้กิเลสไปโดยลำดับ ๆ
 ด้วยสติปัญญาซึ่งมีกำลังขึ้นโดยลำดับเพราะการฝึกฝนอบรมอยู่เสมอ เอาจนกระทั่ง
 กลายเป็นมหาสติมหาปัญญาหมุนไปเองด้วยความคล่องแคล่วว่องไว ด้วยความชำนาญ
 ชำนาญราบรื่นของตนเองที่สืบเนื่องมาจากการฝึกฝนอบรมฝึกซ้อมอยู่เสมอ แม้เบื้องต้น
 จะเป็นขั้นล้มลุกคลุกคลานก็ตาม แต่ก็ถึงความชำนาญได้เพราะการฝึกฝนอบรมอยู่
 เสมอไม่ลดละ

สติปัญญาอันนี้แหละที่จะกำจัดกิเลสทุกประเภทซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจให้หมดสิ้น
 ไปได้โดยไม่ต้องสงสัย และไม่มีกาลสถานที่ใดมาติดกันหวงห้ามไม่ให้ผู้บำเพ็ญโดย
 ชอบธรรมนี้ได้บรรลุถึงความหลุดพ้น สนฺทิฎฐิโก คือความรู้เองเห็นเองของผู้ปฏิบัติที่
 พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด มอบไว้กับผู้ปฏิบัติด้วยความชอบธรรมจะพึงรู้เองเห็นเอง
 ด้วยกัน ตั้งแต่สมัยโน้นจนกระทั่งปัจจุบันและต่อไป เพราะธรรมทั้งหลายแสดงไว้
 แสดงเพื่อแก้กิเลสทั้งหมด จากนั้นก็เรียกว่าเพื่อมรรคผลนิพพานทั้งนั้น จึงไม่มีธรรม
 ข้อใดเป็นธรรมที่ครีที่ล้ำสมัย มีแต่กิเลสอันนั้นแหละเป็นตัวที่ครีที่ล้ำสมัยตัวกีดขวางความ
 เจริญของโลกของจิตใจเราให้หาความสุขความสบายไม่ได้

ธรรมแทรกเข้าไปในจิตมากน้อยเพียงไร จิตจะเริ่มไหวตัวขึ้นสู่ความสงบเย็นใจ
 ทันที ทันสมัยเข้าโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งถึงสติปัญญาที่ทันสมัยเต็มที่แล้ว กิเลส
 ประเภทใดก็ทำลายได้หมดไม่มีสิ่งใดเหลือ นี่ธรรมของพระพุทธเจ้าทุกบททุกบาทสอน
 เพื่ออย่างนี้ ขอให้พากันเข้าใจ ไม่ใช่ธรรมเหลวไหล เราอย่าพากันเหลว ๆ ไหล ๆ
 ไม่ใช่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าทำให้เนิ่นช้า อย่างน้อยเนิ่นช้า มากกว่านั้นก็ทำลายตน
 เองด้วยความรู้ความเห็นในทางที่ผิดซึ่งเป็นพิษต่อธรรม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นพิษต่อ

เราด้วย เมื่อเป็นพิษแล้วจะไม่ใช่โทษยังงี้ ต้องได้รับความทุกข์ความลำบาก พวกกัน ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ

อย่าสนใจกับสิ่งใดในโลกนี้ เราเกิดมาในท่ามกลางแห่งโลก อนิจจัง ทุกขัง อนตตา นี่เป็นเวลานานแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างได้ผ่านทางหูทางตาหูจมูกลิ้นกายทางใจของเรา มาพอแล้วไม่น่าสงสัย แต่เรื่องธรรมนั้นเรายังไม่ถึงใจ ยังไม่ได้สัมผัสสัมพันธ์เหมือนโลกที่เราเคยสัมผัสสัมพันธ์มาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งปานนี้ ควรจะพอหายสงสัยได้บ้าง แล้ว และสนใจต่อธรรมที่ยังไม่รู้ไม่เห็น ให้ได้รู้ได้เห็นขึ้นมาเป็นเครื่องเทียบเคียงกันกับสิ่งที่เราได้รับสัมผัสสัมพันธ์ มีความสุขความทุกข์เป็นมาอย่างไรกับโลก

ระหว่างโลกกับธรรมที่เราผู้เดียวเป็นผู้ผลิตขึ้นมาเนี่ย อันไหนที่มีน้ำหนักมีคุณภาพต่างกันอย่างไรบ้าง ให้เห็นด้วยตัวของเราเอง รู้ด้วยใจของเราเองเราจะหายสงสัย คำว่าปล่อยวาง- ปล่อยวางยังงี้ ไม่รู้ไม่เข้าใจเสียก่อนปล่อยวางได้หรือ ต้องรู้ก่อนถึงปล่อยวางได้ รู้น้อยปล่อยวางน้อย ปล่อยวางความยึดถือสิ่งนั้นสิ่งนี้ซึ่งเป็นสมบัติของโลก อนิจจัง ทุกขัง อนตตา นั้นแล ปล่อยเข้ามาเรื่อย ๆ

เพราะเหตุไรถึงปล่อย เพราะสิ่งที่เรารู้เห็นนี้มีคุณค่ามากกว่าสิ่งที่เราเคยยึดถือมาแต่ก่อนเป็นลำดับลำดับ จนกระทั่งถึงมีคุณค่ามหาศาลหรือมีคุณค่าอันสูงสุด จึงปล่อยได้หมดบรรดาสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในสามโลกธาตุนี้ ไม่มีอันใดที่จะมีคุณค่ายิ่งกว่า ความหลุดพ้น ไม่มีคุณค่ายิ่งกว่าจิตที่บริสุทธิ์แล้วนั้น นั่นแหละตรงนั้น ตรงนั้นที่เหนือโลก เพราะฉะนั้นจึงต้องปล่อยไปโดยลำดับ อันนั้นสูงกว่า ธรรมะสูงกว่า สูงกว่า ไปเรื่อย ๆ ปล่อยไปเรื่อย ๆ เมื่อถึงขั้นสูงสุดปล่อยได้หมดเลย แม้ที่สุดจิตที่บริสุทธิ์นั้นก็ไม่ได้ยึดตัวเอง

ที่กล่าวมาทั้งนี้เป็นขึ้นเพราะอะไร เป็นขึ้นเพราะการปฏิบัติของผู้ปฏิบัตินั่นเอง เราบวชมาเรามีจุดหมายปลายทาง ไม่ใช่บวชมาแบบสุมสี่สุมห้า เราบวชมีกฏมีเกณฑ์ จิตมีความมุ่งหมายมีความมุ่งมั่น เพราะฉะนั้นความเพียรจึงต้องให้เป็นไปตามความมุ่งหมายมุ่งมั่นของเราอย่าให้เหลาะแหละอ่อนแอ เอาให้จริงให้จัง สติเป็นสิ่งสำคัญมาก อย่าลืม นี่พูดเสมอ สติเป็นสิ่งสำคัญมากทีเดียวในวงความเพียร ปัญญายังใช้เป็นบางกาลบางเวลา สตินี้ไม่เลือกกาลสถานที่เลย เว้นแต่หลับเท่านั้นยิ่งดี จะเป็นการรวดเร็วเข้าโดยลำดับ ๆ ขอให้ทำความเข้าใจไว้

พูดเท่านั้นเสียก่อน